

ACTA BEREKSASIENSIS

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA ÉVKÖNYVE

Beregszász, 2001

ACTA BEREKSASIENSIS

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA ÉVKÖNYVE

2. szám

Felelős szerkesztő: Soós Kálmán
Technikai szerkesztő: Gönczy Sándor
Szerkesztőbizottság: Kobály József, Barkáts Jenő, Orosz Ildikó,
Csermicskó István, Molnár József, Huszti Ilona.

A kiadvány megjelenését a

★DAB★

támogatta

A közlemények tartalmáért minden felelőség a szerzőt terheli
© Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola

Beregszász, 2001

TARTALOM

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEKCIÓ

Csernicskó István: A KÁRPÁTALJAI MAGYAR KÖZÉPISKOLÁSOK AUTO- ÉS HETEROSZTEREOTÍPIÁI	9
Gabóda Béla – Kelner Marianna: A TELEVÍZIÓ-NÉZÉS ÉS AZ OLVASÁS A GIMNAZISTÁK KÖRÉBEN	14
Csatáry György: UGOCSA MEGYE ANNO 1848-1849	29
Dr. Pótor Imre: ANTAL GÉZA /1866 – 1934/ PEDAGÓGUS, EGYHÁZTÖRTÉNÉSZ ÉS EGYHÁZKORMÁNYZÓ	45
Gönczi Andrea: RUSZINOK SKIZMATIKUS MOZGALMA A XX. SZÁZAD ELEJÉN	55
Gabóda Béla: TANÜGYIGAZGATÁS ÉS ISKOLAHÁLÓZAT KÁRPÁTALJÁN 1920 - 1938 KÖZÖTT	71
Váradi Natália: AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC VISSZHANGJA A KORABELI KÁRPÁTALJAI TÖRTÉNELMI ANYAGOKBAN	110
Kótyuk István: A LAKÓHÁZ ÉS A PORTA A SZÁZADKÖZI RÁTON	119

TERMÉSZETTUDOMÁNYI SZEKCIÓ

Izsák Tibor: KÁRPÁTALJA DEMOGRÁFIAI KÉPE 1900–BAN (AZ 1900. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁSI ADATOK ALAPJÁN, KÁRPÁTALJA JELENKORI KÖZIGAZGATÁSI ÉS TERÜLETI HATÁRAIN BELÜL)	127
Molnár József: TRENDEK ÉS TÖRÉSPONTOK A KÁRPÁT-MEDENCE TÉRSÉGÉNEK LÉGNYOMÁSI IDŐSORAIBAN	134
Rubtsova Erzsébet – Barkáts Jenő: A CSALÁDBAN PERSZISZTÁLÓ HP-FERTŐZÉS SZEREPE A GYERMEKKORI HELICOBACTER PYLORI INFЕКCIÓ TERJEDÉSÉBEN KÁRPÁTALJÁN	147

RECENZIÓK

Kobály József: Zselicky Béla: Kárpátalja a cseh és szovjet politika érdekerében 1920–1945. Politika-történeti füzetek X. – Budapest, Napvilág Kiadó, 1998. 160p.	154
Útmutató az ACTA BEREKSASIENSIS szerzői számára	160

A kárpátaljai magyar középiskolások auto- és heterosztereotípiái

Авто- та гетеростереотипії учнів 10-11 класів закарпатських шкіл з угорською мовою навчання

Cserniczkó István¹

2000. tavaszán Kárpátalja hat járásában (ungvári, munkácsi, beregszászi, nagyszőlősi, técsői, huszti) 26 településen 595, egy évvel az érettségi előtt álló adatközlő vett részt abban a vizsgálatban, amelynek előzetes eredményeit itt közöljük. A mintavétel kiterjedt Kárpátalja valamennyi olyan (magyar és nem magyar tannyelvű) középiskolájára, ahol jelentős számú magyar nemzetiségű diák tanul. A minta így reprezentatívan képviseli a kárpátaljai magyar középiskolásokat mint szociológiailag jól körülírható társadalmi csoportot, de az eredményekből az egész közösségre nézve is hasznos általánosításokat tehetünk. A középiskolások attitűdjeinek és sztereotípiáinak vizsgálata azért is fontos, mert ez a csoport a közeljövőben a társadalom meghatározó aktív nemzedékéhez tartozik majd.

A vizsgálatot az angolul *matched-guise technique*-nek nevezett, magyar fordításban *szerepeket összemérő technika*-ként vagy *ügynökmódszer*-ként emlegetett eljárás segítségével végeztük.

A módszert Lambert és munkatársai (1960)-ban használta először. Arra fejlesztették ki, hogy megítélhessék a beszélőknek a különböző nyelvekhez, nyelvváltozatokhoz fűződő viszonyát, attitűdjeit. A módszer jó eszköznek bizonyult arra is, hogy megállapítsuk, egy nyelvközösségen belül milyen sztereotípiák élnek a különböző nyelvváltozatok beszélőiről.

Lényege, hogy az adatközlőknek látszólag különböző beszélőket kell megítélniük. A legelterjedtebb változatban a beszélők eltérő nyelveken mondanak el egy szöveget, amelyet magnetofonra rögzítenek. Az egyébként minden szempontból azonos, de különböző nyelveken elhangzó szövegeket kísérleti alanyok előtt játsszák le, arra kérve őket, hogy magát a beszélőt minősítsék megadott szempontoknak megfelelően: próbálják megbecsülni végzettségét, műveltségét; kitalálni, hogy milyen külső és belső tulajdonságai lehetnek, stb., majd véleményüket rögzítsék a kiosztott kérdőívben. A beszélők közül azonban kettő valójában azonos: ugyanaz a beszélő, az ügynök többször is szerepel a megítélendő sorában, de eltérő nyelvet (nyelvváltozatot) használ. Így amikor az adatközlők eltérő ítéletet hoznak az ügynök által alakított beszélőkről, akkor nagy a valószínűsége, hogy az ügynök által beszélt nyelveket/nyelvváltozatokat ítélik meg különbözőképpen, hiszen a hang gazdája azonos. Így kiderül, hogy milyen attitűdöket táplálnak az adatközlők azzal a csoporttal kapcsolatban, amelyet az adott nyelvvel/nyelvváltozattal azonosítanak. A kísérletben a nyelv az egyetlen változó tényező, vagyis nem nyelvi, hanem társadalmi sztereotípiákat mutatnak az eredmények, amelyek szorosan összefüggenek a nyelvi valósággal.

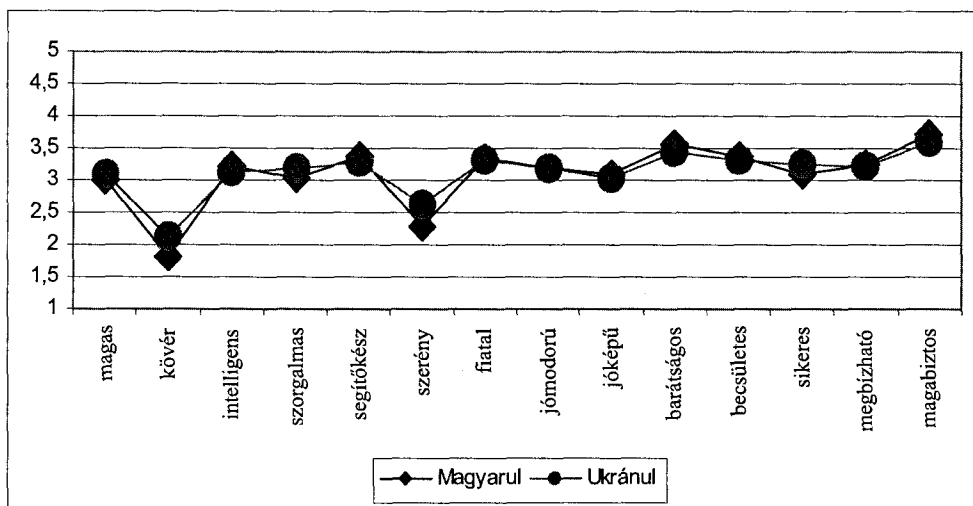
A módszert magyar anyagon elsőként Göncz Lajos használta a Vajdaságban (GÖNCZ, 1985). Különböző nyelvváltozatok vonatkozásában Sándor Klára, Pléh Csaba és Juliet Langman alkalmazta (VÖ. VALÓSÁG 1998: 30) Magyarországon. Később Czibere Mária is egy nyelven belüli eltérő nyelvváltozatok presztízének mérésére használta.

A mi vizsgálatunkban ugyanazt a szöveget háromszor magyar, egyszer pedig ukrán nyelven mondta el egy-egy személy. Az ukrán nyelvű változatot a magyar nyelven már korábban egyszer megszólalt személy mondta el.

Az adatközlőket arra kértük, hogy vegyenek részt egy pszichológiai kísérletben, melynek során arra vagyunk kíváncsiak, hogy lehet-e egy beszélő tulajdonságaira következtetni csupán a beszédhangja alapján. Azért, hogy a hallott szöveg tartalma ne befolyásolja őket a döntésben, mindenki azonos szöveget mond el, de lehet, hogy nem azonos nyelven. Az adatközlők ezt követően meghallgatták a magnetofon-felvételről az első személyt, és a kiosztott kérdőívben 1-től 5-ig terjedő skálán értékelték külső és belső tulajdonságait. Néhány perc múlva, amikor végeztek, a második, majd a harmadik, végül pedig a negyedik személy következett. Az első és a harmadik személy azonos volt, csupán annyi eltérés volt a két eset között, hogy másodsor ukrán nyelven mondta el a szöveget.

Hipotézisünk azt volt a vizsgálat kezdetekor, hogy az ügynököt másképp ítélik majd meg, amikor magyarul, illetve ukránul beszél, s ebből következtethetünk többek között a magyar és az ukrán nyelv presztízisére, az adatközlőknek a két csoporthoz fűződő viszonyára stb. Ám az eredmények feldolgozása során hipotézisünk gyakorlatilag nem igazolódott be. Nem mutatkozott ugyanis számottevő különbség az ügynök megítélésben (lásd 1. ábra.).

1. ábra. Az “ügynök” megítélése magyar és ukrán beszédhangja alapján (N=595)

Érdekes módon akkor sem találtunk jelentős eltérést az ügynök "magyar és ukrán hangjának" megítélése között, amikor különböző független változók szerint vizsgáltuk az eredményeket. Nem mutatkozott szignifikáns különbség a férfiak és nők, a falusiak és a városiak, a magyar és a nem magyar többségű településen élők, valamint a hagyományos, a felvételiztető és az egyházi középiskolában tanulók között.

Ebből azonban még nem következik az, hogy a kárpátaljai magyar középiskolások nem látnak különbséget a magyarok és az ukránok, illetve a magyar és az ukrán nyelv között.

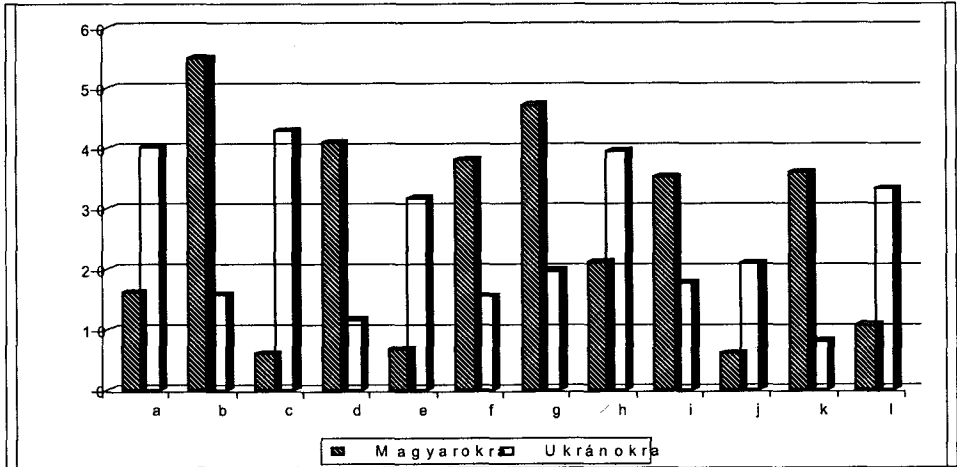
Csepeli György (1997: 479-480) számol be arról, hogy Le Vine és Campbell (1972) elkülönítette azokat az általános autosztereotípiákat, amelyeket a közösségek rendszerint saját magukról alkotnak, és az úgynevezett általános heterosztereotípiákat, amelyeket a szomszédos közösségekről alkotnak. Mi vizsgálatunkban felhasználtuk ezeket a sztereotípiákat, ám vegyesen adtuk meg az auto- és heterosztereotípiákat, és a következőre kértük adatközlőinket.

Az alábbi tulajdonságokat külföldiek mondták a magyarokra és az ukránokra, de sajnos összekeveredett, hogy mely tulajdonságokat tartották a magyarokra jellemzőnek, s melyeket az ukránokra jellemzőnek. Arra kérünk, hogy a tulajdonságok közül jelöld meg 1-gyel azokat, amelyeket jellemzőnek tartasz a magyarokra, 2-vel azokat, amelyek szerinted az ukránokra jellemzők, s tégy 3-ast azokhoz a tulajdonságokhoz, amelyek szerinted sem a magyarokra, sem az ukránokra nem jellemzőek, vagy pedig egyszerre jellemzőek az ukránokra és a magyarokra is! Tehát: 1 = a magyarokra jellemző, 2 = az ukránokra jellemző, 3 = egyikre sem vagy mindkettőre jellemző.

- a) Önzők, a saját fajtájukat mindennél előbbre tartják. _____
- b) Büszkék magukra, megbecsülik önmagukat és őseik hagyományait. _____
- c) Erőszakosak és terjeszkedők, a mások kárára akarnak előrehaladni. _____
- d) Hűségeselek. _____
- e) Becsapnak másokat, amint lehetőségük nyílik rá, nem becsületesek, nincs bennük erkölcsi határ, amikor másokról van szó. _____
- f) Becsületesek és megbízhatóak egymás között, de nem dőlnek be az idegenek mindenféle aljas trükkjeinek. _____
- g) Bátrak és haladó felfogásúak, felkelnek saját dolgaik védelmében, megvédik azt, ami az övék, és nem lehet őket kiforgatni abból, amit jogosan megszereztek. _____
- h) Összetartanak, másokat kirekesztenek maguk közül. _____
- i) Békeszeretőek, szeretik az embereket, csak az ellenségeikkel szemben él a szívükben gyűlölet. _____
- j) Erkölcstelenek és becstelének. _____
- k) Tisztességesek és becsületesek. _____
- l) Gyűlölködnek, különösen rosszindulatúak a nem hozzájuk tartozókkal szemben. _____

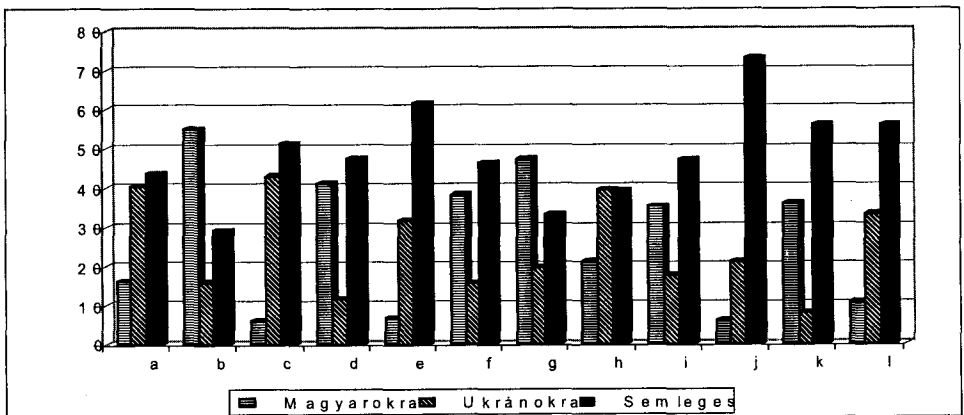
A vizsgálat megtervezésekor hipotézisünk az volt, hogy adatközlőink válaszaiban is elkülönülnek majd az auto- és heterosztereotípiák, mégpedig oly módon, hogy a pozitív tulajdonságokat a magyarokra, a negatívokat az ukránokra tartják majd többen jellemzőnek. Amint az a 2. ábrából kitűnik, hipotézisünk beigazolódni látszik.

2. ábra. Kárpátaljai magyar középiskolások auto- és heterosztereotípiái (N=595)

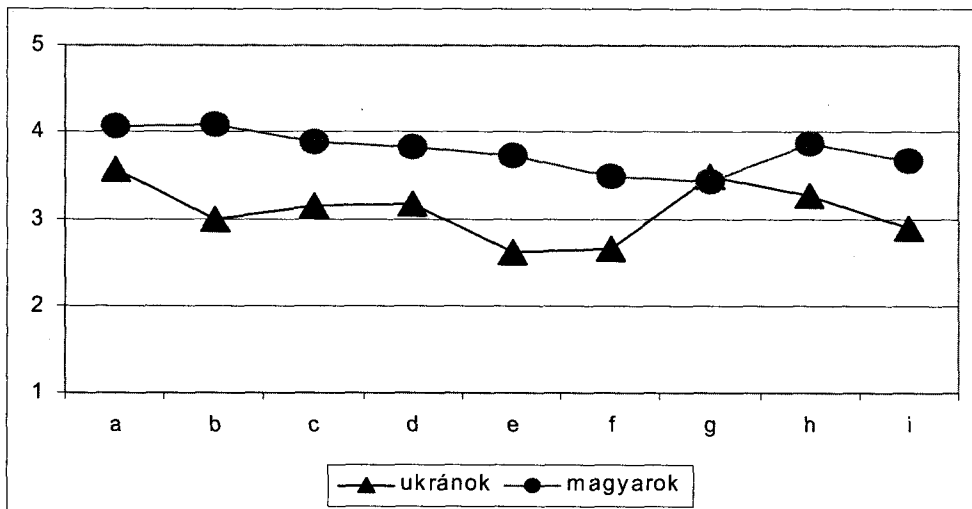
Ha azonban megvizsgáljuk a 3. ábrát is, ahol nemcsak azt tüntettük fel, hogy az adatközlők hány százaléka tartotta a magyarokra vagy az ukránokra jellemzőnek az adott sztereotípiát, hanem azt is, milyen arányban vélték semlegesnek (mindkét népcsoportra vagy egyikre sem jellemzőnek), kiderül, hogy feltevésünket csak részben támasztják alá az adatok. A legtöbb állításról ugyanis adatközlőink legnagyobb része úgy gondolta, hogy semleges: egyik nemzetiségre sem illik jobban vagy kevésbé, mint a másikra.

3. ábra. Kárpátaljai magyar középiskolások auto- és heterosztereotípiái részletesebb bontásban (N=595)

Megkértük arra is adatközlőinket, hogy egy ötfokú skálán értékeljék előbb azt, mennyire jellemzők bizonyos tulajdonságok az ukránokra, majd azt, ugyanezek mennyire illenek a magyarokra. Az eredményekből átlagot számítottunk (4. ábra). Az átlagok azt mutatják, hogy a kárpátaljai magyarok a magyarságot (a) társasabbnak, (b) műveltebbnek, (c) érdeklődőbbnek, (d) barátságosabbnak, (e) békésebbnek, (f) megbocsátóbbnak, (h) vonzóbbnak és (i) gazdagabbnak tartják, mint az ukránok, ám mindkét népcsoportot (g) egyformán erősnek vélik.

4. ábra. Kárpátaljai magyar középiskolások magyarokról és ukránokról alkotott véleménye (N=595)

Összefoglalásképpen elmondhatjuk, hogy bár az ügynök-módszer segítségével nem sikerült tetten érniük a kárpátaljai magyar középiskolásoknak az ukrán nyelvvel és közösséggel szembeni sztereotípiáit, a vizsgálat egyéb kérdéseivel mégis megtudhattunk valamit a kérdésről.

Irodalom

Csepeli György (1997): Szociálpszichológia. Budapest, Osiris Kiadó.

Le Vine, R. A. – Campbell, Dt. T. (1972): Ethnocentrism. Wiley, New York.

Göncz Lajos (1985): A kényelvtűség pszichológiája. A magyar–szerbhorvát két nyelvtűség lélektani vizsgálata. Újvidék, Forum Könyvkiadó.

Sándor Klára – Juliet Langman – Pléh Csaba (1998): Egy magyarországi “ügynökvizsgálata” tanulságai. In: Valóság 1998/8, 29–40.

¹Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Nyelvtudományi Tanszék, Beregszász, Illyés Gyula sétány 1. limes@kmtf.uz.ua